IJARSCT
ISSN (Online) 2581-9429
International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology (IJARSCT)
International Open-Access, Double-Blind, Peer-Reviewed, Refereed, Multidisciplinary Online Journal
Impact Factor: 7.301
Volume 3, Issue 4, December 2023

नविन शैक्षणिक धोरवा 2020 अंतर्गत शारीरिक शिक्षण अभ्यासक्रमाचे भविश्य आविाव्याप्ती

डॉ. अजय आत्माराम मून
शारीरिक शिक्षण विभाग
एस. चंद्रा महिला महाविद्यालय, आमगाव, जि. गोंदिया
ajay.moon.2012@gmail.com

गोशवारा

राष्ट्रीय शिक्षण धोरणाचे महत्वाचे वैशिश्ट्यो म्हणजे हे धोरण भारत कद्रिंत असून खगोलशास्त्र, गविात, शिल्पकला, वासतुकला, धातूकर्म, संगीत व क्रिडा या क्षेत्रात भारतीयांनी केलेल्या अभिमानास्पद कामगिरीचा परिचय कअन देवाात येवाारे आहे. भारतातील विविध भागातील कला साहित्य, चालु घडामोडी, भारतीय भाशांचा अभ्यास यांना अभ्यासक्रमात विशेश स्थान देवाारे हे धोरवा आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक स्वप्रतिमा निर्मावा होवयासाठी याचा समावेश केल्याचे दिसून येते. उच्च शिक्षवाासाठी प्रवेश घेतांना व्यवसाय शिक्षवााचा अभ्यासक्रम पूर्वा केलेला असवो ही पूर्व अट ठेवली तर व्यवसाय शिक्षवााला अभ्यासक्रमात स्थान मिळू शकेल.

सध्याच्या शिक्षवा पद्धतीमध्ये पाठांतर, संस्थेची चलती आविा बाजाअपवाा बोकाळला आहे. परिवाामी ज्ञानाच्या आधारावर नोकरी मिळववयाची मूलभूत संकल्पना विद्यार्थ्यांच्या डोक्यातून पुसट होत आहे. नोकरी योग्य कौशल्य प्राप्त नसल्याने बेरोजगारीला चालना मिळत आहे. नव्या धोरवााने कौशल्य विकासाला दिलेले महत्व आशा उंचाववाारे आहे. कौशल्य विकसित करवयासाठी खेळ, ॠती, कोडी, दैनंदिन जीवनाशी सांगड, शोधक वृत्ती, सौंदर्यदृश्टी आविा सर्जनशीलता वाढीला लागेल अशा उपक्रमांचा वापर करवयात येईल असे दिसते. प्रस्तुत संशोधन लेखामध्ये नविन शैक्षविाक धोरवा 2020 अंतर्गत शारीरिक शिक्षवा अभ्यासक्रमाचे भविश्य आविा व्याप्तीचे अध्ययन करवयात आलेले आहे.

बिजशब्द : नविन शैक्षविाक धोरवा, क्रिडा, कौशल्य, उच्च शिक्षवा, व्यवसायिक अभ्यासक्रम. प्रस्तावना

नविन शैक्षविाक धोरवा 2020 हे 21 व्या शतकातील पहिले शैक्षविाक धोरवा आहे आविा या धोरवााचे ध्येय आपल्या देशातील वाढत्या विकासात्मक आवश्यकतांवर उपाययोजना करवो हे आहे. या धोरवाामध्ये ॆक्ळ4 सह 21 व्या शतकातील शिक्षवााच्या महत्वाकांक्षी उद्दिश्टांशी सुसंगत अशी नवीन प्रवााली तयार करवयासाठी, भारताच्या परंपरा, मूल्ये व खेळ यांवर भर देऊन शैक्षविाक रचनेचे नियमन आविा व्यवस्थापन यासह या रचनेच्या सर्व पैलूंमध्ये बदल आविा सुधारवाा प्रस्तावित आहेत. राष्ट्रीय शैक्षविाक धोरवा विशेशतः प्रत्येक व्यक्तीच्या सृजन क्षमतेच्या विकासावर जास्त भर देते. शिक्षवााने केवळ आकलन क्षमता विकसित केल्या पाहिजेत असे नाही तर क्रिडा सोबत साक्षरता आविा संख्याज्ञान या 'मूलभूत क्षमता' आविा उच्च दर्जाच्या तार्किक आविा समस्या निराकरवा क्षमताच नव्हे तर सामाजिक, नैतिक आविा भावनिक क्षमतांचा विकास सुद्धा केला पाहिजे. शिक्षवा व्यवस्थेतील मूलभूत सुधारवाांच्या केंद्रस्थानी शिक्षक असला पाहिजे. राष्ट्रीय शैक्षविाक धोरवाााने शिक्षकाला सर्व पातळ्यांवर आपल्या समाजातील सर्वात आदरवीय आविा आवश्यक सदस्य म्हवून पुनर्स्थापित करवयासाठी मदत करवो अत्यावश्यक आहे. कारवा तो खरोखर आपल्या नागरिकांच्या पुढील पिढीला आकार देतो. शिक्षकांना सक्षम करवयासाठी आविा त्यांनी आपले काम शक्य तितक्या प्रभावीपवो करावे म्हवून या

ISSN 2581-9429 IJARSCT

IJARSCT
ISSN (Online) 2581-9429
International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology (IJARSCT)
International Open-Access, Double-Blind, Peer-Reviewed, Refereed, Multidisciplinary Online Journal
Impact Factor: 7.301
Volume 3, Issue 4, December 2023

धोरवााने शक्य त्या सर्व गोष्टी केल्या पाहिजेत. तसेच सर्वोत्तम आवि बुद्धिमान व्यक्तींना सर्व पातळीवर शिक्षकी पेशात सामावून घेवयासाठी राष्ट्रीय शैक्षविाक धोरवााने मदत केली पाहिजे. त्यासाठी त्यांची उपजीविका, आदर, सन्मान आवि स्वायत्तता या गोष्टी सुनिश्चित केल्या पाहिजेत तसेच शिक्षक व्यवस्थेमध्ये गुवावत्ता नियंत्रवााच्या मूलभूत पद्धती आवि दायित्व या गोष्टी स्थापित केल्या पाहिजेत.

भारताच्या समृद्ध विविधतेचा आवि संस्कृतीचा मान ठेवत आवि त्याचवेळी देशाच्या स्थानिक आवि वैश्विक संदर्भातील गरजा लक्षात घेऊन या सगळ्याा गोष्टींचा धोरवाात समावेश केला पाहिजे. भारतातील युवकांना भारत देशाविशयी आवि इथल्या विविध सामाजिक, सांस्कृतिक आवि तांत्रिक गरजांबरोबरच येथिल अद्वितीय कला, भाशा, क्रिडा आवि ज्ञानाच्या परंपरांविशयी राश्ट्रीय अभिमान, आत्मविश्वास, आत्मज्ञान, परस्पर सहयोग व एकतेसाठी आवि भारताने सतत विकासाच्या पायऱ्या चढवयासाठी ज्ञान होवो अतिशय आवश्यक आहे.

संशोधनाची उद्दिश्ट्यो

नविन शैक्षविाक धोरवा 2020 अंतर्गत शारीरिक शिक्षवा अभ्यासक्रमाचे भविश्य आवि व्याप्तीचे अध्ययन करवो.

नविन शैक्षविाक धोरवा 2020 च्या विशेशतेचा अभ्यास करवो. शारीरिक शिक्षवा अभ्यासक्रमाची व्याप्ती समाजामध्ये शिक्षकाबद्दल कायम आदराचे आवि मान.सन्मानाचे स्थान आहे. शिक्षकाचा भय, चिंता याबाबतचे प्रश्न शिक्षकांच्या सहज संवादाने दूर होऊ शकतात. विद्यार्थ्यांचा कल, त्यांची आवड व त्यांच्यातील क्षमता ओळखून त्याला आयुष्यात यशस्वी होवयासाठी शिक्षक योग्य मार्गदर्शन कअ करतात. स्वतःच्या आयुष्यात नैतिक मूल्याचे आचरवा कअन समाजासमोर आदर्श मांडवाारे शिक्षक एका अर्थाने समाजालाच घडविवाारे शिल्पकार टिकवून ठेववयास शिक्षकांची भूमिका अत्यंत निर्वाायक शिकववा शिक्षक अजवू शकतो आजही माहिती तंत्रज्ञान आवि सोशल मिडियाच्या युगात बोटाच्या एका क्लिकवर अमर्यादित माहितीचा साठा विद्यार्थ्यांसमोर क्षवाात उपलब्ध होतो. परंतु असे जरी असले तरी शिक्षकांची भूमिका संपते, असे नाही. याउलट समोर आलेल्या अमर्यादित माहितीमधील योग्य, आवश्यक माहिती निवडवयासाठी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करवयाची महत्वाची भूमिका ही शिक्षकांची असते. सोशल मिडियाच्या युगात मैदानी खेळ विसरत चाललेल्या विद्यार्थ्यामध्ये खेळाविशयी आवड निर्मावा कअन त्याचा सर्वांगिवा विकास करवयाचे महत्वपूर्वा कार्य शारीरिक शिक्षवा विभागाचे आहे. केवळ पाठ्यापुस्तकावर आधारित शिक्षवा देऊन, नोट्स पुरवून परीक्षार्थी तयार करवयाचे उद्दिश्ट न ठेवता विद्यार्थी प्रत्यक्ष अध्यापन प्रक्रियेत सक्रिय होतील, सहभागी होतील अशा पद्धतीच्या विद्यार्थी केंद्रित वर्गाची निर्मिती शिक्षकाला करता आली पाहिजे. प्रत्येक विद्यार्थी हा स्वतंत्र असतो. त्याची वैशिश्ट्यो, क्षमता, गरजा या भिन्न असतात. विद्यार्थ्यांमधील हे भिन्नत्व ओळखून त्यांना, अध्ययन. अध्यापन प्रक्रियेत समाविश्ट कअन घेवयासाठी डायनॅमिक क्लासअम तयार करवो ही शारीरिक शिक्षवा विभागातील शिक्षकाची जबाबदारी नविन शैक्षविाक धोरवा 2020 मध्ये आहे.

काळानुसार शिक्षवाामध्ये झालेल्या बदलानुसार शिक्षकाची भूमिकादेखील बदलत गेलेली आहे. शिक्षकाची भूमिका केवळ चार भिंतीच्या वर्गात शिकविवयापुरतेच मर्यादित न राहता मैदानी खेळाचे महत्व सुद्धा वाढले आहे. शिक्षकाने अभ्यासक्रम विकसित करवो, दर्जेदार पुस्तकांचे लेखन करवो, अभ्यास साहित्याची निर्मिती करवो, अध्यापन प्रक्रियेसाठी नवनवीन तंत्रज्ञानाचा वापर करवो व त्यासाठी आवश्यक साहित्य तयार किंवा विकसित करवो, विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करवो, विद्यार्थ्यांच्या तार्किक विचार क्षमतांचा विकास करवो आवि विद्यार्थ्यांचे खेळाच्या माध्यमातून भविश्य उज्वल करवो हे शारीरिक शिक्षवा अभ्यासक्रमाची व्याप्ती आहे.

शारीरिक शिक्षवा अभ्यासक्रमाचे भविश्य

शिक्षवा आपल्या सर्वांच्या उज्ज्वल भविष्यासाठी एक आवश्यक साधन आहे. शिक्षवाचे हे साधन जीवनात वापअन आपवा काहीही चांगले साध्य कअ शकतो. उच्च स्तरीय शिक्षवा लोकांना सामाजिक आवि कौटुंबिक आदर ठेववयास आवि एक वेगळी ओळख निर्मावा करवयास मदत करते. शिक्षवाचा काळ हा सामाजिक आवि वैयक्तिकरित्या सर्वांसाठी महत्वाचा काळ आहे. हे एखाद्या व्यक्तीला जीवनात वेगळ्या पातळीवर आवि चांगुलपवाची भावना विकसित करते. शिक्षवा कोवात्याही मोठ्या कौटुंबिक, सामाजिक आवि अगदी राष्ट्रीय आवि आंतरराष्ट्रीय समस्या सोडविवयाची क्षमता प्रदान करते. आपल्यापैकी कोवीही जीवनाच्या प्रत्येक बाबतीत शिक्षवाचे महत्त्व दुर्लक्षित कअ शकत नाही. शारीरिक शिक्षवा हे मेंदूला सकारात्मक बनवते आवि सर्व मानसिक आवि नकारात्मक विचारसरवी काढून टाकते त्यामुळे इतर शिक्षवाबरोबरच क्रिडा शिक्षवा खुप महत्वाचे असून ते प्राचीन काळापासून ते आजन्म महत्वाचे आहे व शारीरिक शिक्षवा हे भविश्यामध्ये सुद्धा न संपवारे शिक्षवा आहे.

राष्ट्रीय शैक्षविाक धोरवा 2020 ची विशेशता लवचिक दृश्टिकोन

शैक्षविाक लवचीकता हे नवीन राश्ट्रीय शैक्षविाक धोरवाचे महत्वाचे वैशिश्ट्यो आहे. शालेय शिक्षवामध्ये नव्या अभ्यासक्रमाच्या सहाय्याने लहान बालकांची काळजी तर घेतली जाईलच त्याचबरोबर त्यांना वेगवेगळे सर्जनशील खेळ खेळवयास दिले जातील. मुख्य म्हवाजे उच्च शिक्षवात 'आत येवयाचे आवि बाहेर पडवयाचे अनेक पर्याय उपलब्ध कअन देवयात आले आहेत. त्यामुळे आलेली लवचीकता विद्यार्थ्यांना उपयोगी ठरेल. त्यांना त्यांच्या आवडी जोपासत शिकता येईल. हे शिक्षवा आनंददायी असेल तसेच नव्या अभ्यासक्रमामुळे विद्यार्थ्यांना निश्चितच एखादे व्यावसायिक कौशल्य शिकवयाची संधी मिळवार आहे.

आंतरविद्याशाखीय दृश्टिकोन

या धोरवात आंतरविद्याशाखीय दृश्टिकोनावर भर दिलेला आहे. त्यामुळे प्रत्येक विद्यापीठात आवि महाविद्यायात आता आंतरविद्याशाखीय अभ्यासक्रम चाचवावे लागतील. हा बदल खूप कौतुकास्पद म्हवावा लागेल. यापूर्वी खासगी वा अभिमत विद्यापीठांना स्वायत्ततेमुळे असे आंतरविद्याशाखीय प्रयोग करता येत असत. परंतु राज्य आवि केंद्रीय विद्यापीठांना मर्यादा होत्या. आता पदवी बहुविद्याशाखांतील विशय एकाचवेळी घेऊन पूर्वा केली जावार आहे. विज्ञान व कला अशा वेगळ्या शाखांतील विशय एकत्र घेऊन शिकता येईल. एकाचवेळी अभियांत्रिकी व संगीत हे दोन्ही विशय घेऊन उच्च शिक्षवा पूर्वा करता येईल.

उच्च शिक्षवा राष्ट्रीय शिक्षवा धोरवा 2020 मध्ये उच्च शिक्षवाकडून मोठ्या अपेक्षा ठेवल्याचे दिसून येते. गुवावत्तेला प्राधान्य आवि स्वायत्ततेवर भर दिला आहे. शिक्षवाची फेरमांडवी करवयावर भर दिला आहे. जागतिक दर्जाच्या उच्च शिक्षवा संस्था निर्मावा करवयावर भर दिलेला आहे. उच्च शिक्षवाचे प्रवेश 2030 पर्यंत 50 टक्क्यांपर्यत वाढविवयावर भर दिला आहे.

विद्यापीठ स्तरावरील बदल राष्ट्रीय शिक्षवा धोरवातील बदलांमध्ये विद्यापीठांची स्वतंत्र नियमावली असवार नाही. देशातील सर्व विद्यापीठांना एकच नियम लागू होवार आहे. त्यामुळे देशात सगळीकडेच एकच प्रकारची शिक्षवा पद्धती असवार आहे. विद्यापीठात वेगवेगळे शिक्षवा देवारे विभाग असतील. एका विद्यापीठामध्ये 5 हजार विद्यार्थ्यांपेक्षा जास्त विद्यार्थ्यांना शिक्षवा घेता येईल. मोठ्या विद्यापीठांमध्ये विद्यार्थ्यांना विविध शैक्षविाक सुविधा सहज उपलब्ध होतील. महाविद्यालयीन स्तरावरील बदल

राष्ट्रीय शिक्षवा धोरवाानुसार केवळ नोकरीसाठी पदवी घ्यायची असेल तर त्याचा कालावधी तीन वर्शे त्यानंतर पुढे कोवााास संशोधन वा पदव्यूत्तर शिक्षवा घ्यायचे असल्यास त्यास आवाखी एक वर्श शिकावे लागेल. चार वर्शाची पदवी घेऊन पीएच.डी. ला प्रवेश घेता येईल. सध्याची उच्च शिक्षवााची पद्धत ही क्रेडिटबेस्ड असली तरी विद्यार्थी पदवी पूर्वा न करता पहिल्या वर्शी किंवा दुसऱ्या वर्शी बाहेर पडल्यास त्याला कोवातेही प्रमावापत्र मिळत नाही. मात्र नव्या शिक्षवा पद्धतीमुळे विद्यार्थी पदवी पूर्वा न करताच पहिल्या किंवा दुसऱ्या वर्शी उत्तीर्वा होऊन बाहेर पडल्यास त्यांना प्रमावापत्र किंवा पदविकेचे प्रमावापत्र मिळवाार आहे. त्यामुळे विद्यार्थ्याला त्या शिक्षवााचा फायदा मिळेल व यामुळे गळतीचे प्रमावा कमी होवयास कदत होईल.

भारतीय भाशा, कला, क्रिडा आवि संस्कृतीला प्रोत्साहन भारत हा हजारो वर्शाच्या कालावधीत विकसित झालेल्या आवि कला, साहित्य, अढी, परंपरा, भाशिक अभिव्यक्ती, प्राचीन वस्तू, वारसा स्थळे आवि इतर अनेक स्वअपांत व्यक्त झालेल्या संस्कृतीचा खजिना आहे. जगभरातील कोटयवधी लोक, पर्यटनासाठी भारताला भेट देवो, भारतीय हस्तकलेच्या वस्तू व हस्तनिर्मित वस्त्रे खरेदी करवो, अभिजात भारतीय साहित्य वाचवो, योग व ध्यान करवो अशा कार्यक्रमामध्ये सहभागी होतात. ही सांस्कृतिक आवि नैसर्गिक संपत्तीच भारताला त्याच्या पर्यटन घोशवोनुसार खरोखर 'अतुल्य भारत' बनवते. भारताच्या सांस्कृतिक संपत्तीचे जतन आवि प्रचार करवो ही देशाची प्राथमिकता असवो आवश्यक आहे.

शालेय मुलांमध्ये भाशा, कला आवि संस्कृती यांना उत्तेजन देवयासाठीच्या बऱ्याच उपायांची चर्चा या धोरवाामध्ये केली आहे. ज्यात शाळेच्या सर्व स्तरांमध्ये संगीत, कला आवि हस्तकला यावर अधिक भर देवो, बहुभाशिकतेला प्रोत्साहन देवयासाठी त्रिभाशा सूत्राची लवकर अंमलबजाववी; शक्य असेल तिथे मातृभाशेत/स्थानिक भाशेत शिक्षवा देवो, भाशा शिक्षवा अधिक अनुभवात्मक बनववो, स्थानिक तज्ज्ञतेच्या विविध विशयांतील मास्टर प्रशिक्षक म्हवून उत्कृश्ट स्थानिक कलाकार, लेखक, कारागिर आवि इतर तज्ज्ञांना नियुक्त करवो, आदिवासींच्या आवि इतर स्थानिक ज्ञानासह पारंपारिक भारतीय ज्ञानाचा मानव्यशास्त्रे, विज्ञान, कला, हस्तकला आवि क्रिडा अशा संपूर्वा अभ्यासक्रमात जिथे संबंधित असेल तिथे अचूकपवो समावेश करवो आवि विशेशतः माध्यमिक शाळांमध्ये आवि उच्च शिक्षवााच्या अभ्यासक्रमात बरीच अधिक लवचिकता यांचा समावेश आहे.

उच्च शिक्षवा पातळीवर आवि त्यानंतरही पुढील अनेक पावले शिक्षवाासोबतच उचलली जातील. यामध्ये अभ्यासक्रम विकसित करवयासाठी आवि शिकविवयासाठी शिक्षक आवि प्राध्यापकांची एक उत्कृश्ट टीम विकसित करावी लागेल. भारतीय भाशा, तुलानात्मक साहित्य, सृजनात्मक लेखन, कला, संगीत, तत्वज्ञान इत्यादींचे सशक्त विभाग आवि कार्यक्रम देशभरात सुअ आवि विकसित केले जातील आवि या विशयांमध्ये 4 वर्शाच्या दुहेरी बी.एड. पदवीसह इतर पदवी कार्यक्रम विकसित केले जातील. हे विभाग आवि कार्यक्रम विशेशतः उच्च गुवावत्तेचे भाशा शिक्षक, तसेच कला, संगीत, तत्वज्ञान आवि लेखनाचे शिक्षक विकसित करवयासाठी मदत करतील.

विविध भाशासाहित्य आवि विशयांमध्ये असलेले संस्कृतचे लक्षवीय योगदान आवि साहित्य, त्याचे सांस्कृतिक महत्व आवि वैज्ञानिक स्वअप लक्षात घेता, संस्कृतला फक्त एक शाखीय पाठशाळा आवि विद्यापीठांपुरते मर्यादित न ठेवता, मोठ्याा प्रमावााात शाळांमध्ये त्रि–भाशा सूत्रांमधील एका पर्यायाच्या अपाने तसेच उच्च शिक्षवाामध्ये संस्कृतची उपलब्धता वाढवून, संस्कृतला मुख्य प्रवाहात आवावयात येईल. संस्कृतला बाकी विशयांपासून वगळे कअन शिकवले जावाार नाही तर, मनोरंजक आवि नाविन्यपूर्वा पद्धतीने आवि गवित, खगोलशास्त्र, तत्वज्ञान, भाशाशास्त्र, नाटक, योग यासारख्या समकालीन आवि प्रसंगोचित विशयांशी संबंध जोडून शिकवले जाईल.

IJARSCT

ISSN (Online) 2581-9429

International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology (IJARSCT)

International Open-Access, Double-Blind, Peer-Reviewed, Refereed, Multidisciplinary Online Journal

Impact Factor: 7.301

Volume 3, Issue 4, December 2023

नामशेश होत चाललेल्या भाशांसहित सर्व भारतीय भाशा आवि त्यांच्याशी संबंधित समृद्ध स्थानिक कला आवि संस्कृतीचे जतन करवयाच्या दृश्टीने, वेब आधारित प्लॅटफॉर्म/पोर्टलच्या माध्यमातून सर्व भारतीय भाशा आवि त्याच्याशी संबंधित स्थानिक कला आवि संस्कृतीला लेखी स्वअप दिले जाईल. स्थानिक तज्ज्ञांकडे किंवा उच्च शिक्षवा व्यवस्थेंतर्गत भारतीय भाशा, कला आवि संस्कृतीचा अभ्यास करवयासाठी, सर्व वयोगटातील लोकांसाठी शिश्यवृत्यांची स्थापना केली जाईल. भारतीय भाशांचा प्रसार तेव्हाच शक्य आहे जेव्हा त्यांचा नियमितपवो वापर केला जाईल. भारतीय भाशांमध्ये काव्य, कादंबऱ्या, अकाल्पनिक पुस्तके, पाठ्यापुस्तके, पत्रकारिता आवि इतर साहित्याच्या निर्मितीची सुनिश्चितता करवयासाठी, प्रोत्साहन देवाऱ्या योजनांची स्थापना केली जाईल.

निश्कर्श

नविन शैक्षविाक धोरवा 2020 चा अभ्यास केला असता असा निश्कर्श निघतो की, हे धोरवा शिक्षवााच्या विविधांगी बाजूने सक्षम असून यामध्ये कौशल्य व क्रिडावर आधारित शिक्षवााला सुद्धा महत्व दिले आहे. शालेय मुलांमध्ये भाशा, कला, खेळ आवि संस्तीयांना उत्तेजन देवयासाठीच्या बऱ्याच उपायांची चर्चा या धोरवाामध्ये केली आहे. ज्यात शाळेच्या सर्व स्तरांमध्ये संगीत, कला मैदानी कसरती आवि हस्तकला यावर अधिक भर देवयात आला आहे. तसेच भारतीय भाशा, तुलानात्मक साहित्य, सृजनात्मक लेखन, कला, संगीत, तत्वज्ञान व क्रिडा इत्यादींचे सशक्त विभाग आवि कार्यक्रम देशभरात सुअ आवि विकसित करवयात विशेश भर देवयात आला आहे. नव्या धोरवााने कौशल्य विकासाला दिलेले महत्व आशा उंचाववाारे आहे. कौशल्य विकसित करवयासाठी खेळ, कृती, कोडी, दैनंदिन जीवनाशी सांगड, शोधक वृत्ती, सौंदर्यदृश्टी आवि सर्जनशीलता वाढीला लागेल अशा उपक्रमांचा वापर करवयावर या धोरवाामध्ये भर दिला आहे.

संदर्भग्रंथ सूची

[1]. राश्ट्रीय शिक्षवा धोरवा 2020, शिक्षवा मंत्रालय, भारत सरकार.

[2]. खटाटे प्राजक्ता, 'शिक्षवा संक्रमवा', मासिक डिसेंबर 2022, अंक 6, पुवो.

[3]. सकाळ सप्तरंग, 9 ऑगस्ट, 2020, डॉ. वसंत काळपांडे आवि डॉ. पंडित विद्यासागर यांचे लेख. सकाळ, 11 ऑगस्ट, 2020, कोल्हापूर.

[4]. राश्ट्रीय नवीन शैक्षविाक धोरवा आराखडा समितीच्या सदस्य वसुधा कामत यांनी लोकसत्ताला दिलेली प्रतिक्रिया.

[5]. लोकसत्ता, 13 ऑगस्ट, 2020, 'उच्च शिक्षवााच्या फेररचनेचे संकल्पचिंत्र', प्रा. डॉ. जे. एफ. पाटील.

[6]. बोधनकर सुधिर व अलोवी विवके, सामाजिक संशोधन पद्धती, श्री. साईनाथ प्रकाशन, नागपूर, 2003.

[7]. क्तंजि छंजपवदंस म्कनबंजपवद च्वसपबल 2019ए ैनउउंतलए डपदपेजतल व िभ्नउंद त्मेवनतबम क्मअमसवचउमदज ळवअमतदउमदज व िप्दकपंण

[8]. National Education Policy 2020, Ministry of Human Resource Development

[9]. Government of India.

[10]. The Times of India, 8 August, 2020, "Unlock the New".